

Restoration Works



Водно-болотні угіддя та степи Дельти Дунаю.
Україна, Румунія, Молдова



Зміст

- 6** Вступ
- 8** Вплив
- 10** Бачення
- 14** Ландшафт
- 16** Виклик
- 20** Співпраця
- 24** Відновлення природи
- 28** Вплив на політику
- 30** Ключові висновки
- 32** Майбутнє

Подяки

Цей проєкт реалізований за підтримки Програми «Наземні та морські ландшафти під загрозою» (Endangered Landscapes & Seascapes Programme), якою керує Кембриджська ініціатива зі збереження природи (Cambridge Conservation Initiative) у партнерстві з фондом Arcadia. Додаткове фінансування надали програма ЕС LIFE, WWF Netherlands та організація Rewilding Europe.

Проєкт також отримав підтримку від кластера «Фрумушка-Нова», «Фельдман Екопарк» та туркомпанії «Вилкове-Пелікан Тур», а також Play4Nature.

Короткий опис проєкту

Дельта Дунаю — найбільша природна річкова дельта Європи — є домівкою для великих популяцій гніздових птахів, зокрема 16 видів, що перебувають під загрозою зникнення на глобальному та національному рівнях. Зміни природного стоку річкових систем та створення гідротехнічної інфраструктури — як-от дамб, шлюзів та осушених польдерів — порушили природні процеси, такі як паводки, ерозія, седиментація (накопичення відкладень), циркуляція та очищення води.

У сукупності це призвело до погіршення стану важливих природних ресурсів і зменшення біорізноманіття. Щоб протидіяти цим проблемам, Rewilding Europe застосовує принципи ревайлдингу в Україні, Румунії та Молдові задля відновлення ландшафтів і розвитку економіки, орієнтованої на природу. Такі заходи, як відновлення оселищ і повернення диких тварин, уже допомагають відроджувати унікальне природне середовище Дельти та її дивовижне біорізноманіття для майбутніх поколінь.



Лідер проєкту
Rewilding Europe

Локація проєкту
Дельта Дунаю та прилеглі степи

Країни
Україна, Румунія та Молдова

Площа ландшафту
580,000 га

Ключові оселища
Дельта річки, заплавні болота, очеретяні зарості, прибережні лагуни, луки, степи, ліси на піщаних грядках, заплавні ліси

- Ключові види**
- Кучерявий пелікан NT
 - Пугач звичайний LC
 - Олень благородний LC
 - Лань європейська LC
 - Напівдикий кінь LC
 - Водяний буйвіл LC
 - Кулан (дикий віслюк) EN
 - Хом'як звичайний CR
 - Бабак степовий LC
 - Норка європейська CR

Розмір та тривалість гранту ELSP
2,419,942 дол. США; 6 років

Довідка щодо статусів МСОП (IUCN):
CR (Critically Endangered) — на межі зникнення (критична загроза).
EN (Endangered) — під загрозою зникнення.
NT (Near Threatened) — близький до загрозливого стану.
LC (Least Concern) — під найменшою загрозою.

Проєкт сприяє розвитку нових і зміцненню наявних видів бізнесу, що базуються на розумному використанні природних ресурсів, створюючи таким чином стимули для відновлення природи, позитивного сприйняття повернення диких тварин та формування у місцевої громади почуття гідності. Фото © Андрій Некрасов / Rewilding Ukraine



Програма «Наземні та морські ландшафти під загрозою» (The Endangered Landscapes & Seascapes Programme (ELSP) сприяє розвитку нових і зміцненню наявних видів бізнесу, що ґрунтуються на розумному використанні природних ресурсів, створюючи таким чином стимули для відновлення природи, позитивного сприйняття повернення диких тварин та формування у місцевої громади почуття гідності.

Довгострокове здоров'я екосистем вимагає від нас трансформації довкілля через ревайлдинг – підхід, орієнтований на майбутнє та виправлення вже завданої шкоди. Фокусуючись на відновленні природних процесів у масштабах цілих ландшафтів та морських акваторій, ELSP працює над забезпеченням простору та функціональних зв'язків, необхідних природі для існування життєздатних сухопутних, морських і прісноводних екосистем, що сприяють добробуту людей та екологічному здоров'ю.

Робота ELSP є надихаючим прикладом того, чого можна досягти, коли неурядові організації, державні установи, землевласники, приватний сектор та місцеві громади працюють разом задля відновлення природи. ELSP постійно вдосконалює підходи до відновлення екосистем та моніторингу результатів, а також зміцнює мережу фахівців-практиків у сфері відродження природи.

Ініціативи з ревайлдингу, які фінансує Програма, є довгостроковими: деякі охоплюють десятиліття або навіть століття. Фінансування ELSP підтримує лише один етап цього довгого шляху. Наприкінці цієї фази готуються звіти, щоб поділитися досягненнями та засвоєними уроками.

Rewilding Europe відновлює унікальні екосистеми дельти Дунаю та прилеглих степів в Україні, Румунії та Молдові. Проєкт прагне нівелювати негативні наслідки для природних процесів, спричинені промисловою інфраструктурою та змінами природного річкового стоку, задля порятунку 15 видів, що перебувають під загрозою зникнення на глобальному рівні.

Вплив

Показники ефективності

10 громад отримали допомогу завдяки заходам проекту

15 видів під глобальною загрозою отримують користь від заходів проекту

23 установи залучено до реалізації проекту

99 людей пройшли навчання для сприяння відновленню природи

9,000 га земель взято під охорону

37,918 га земель перебувають безпосередньо в процесі відновлення

525,239 дол. США залученого співфінансування

52,456,000 людей охоплено інформаційною кампанією



Фото зверху: Rewilding Ukraine випускає стадо ланей (*Dama dama*) у дельті Дунаю, Україна. Фото © Андрій Некрасов / Rewilding Europe

Фото знизу: Демонтуючи греблі та дамби, а також відновлюючи канали та природний водотік, проект відродив сім водно-болотних угідь. Фото © Максим Яковлев / Rewilding Europe



Ключові досягнення

Відновлення та захист ландшафтів

У межах проекту було відновлено 20 км річкової мережі та дев'ять водно-болотних угідь загальною площею понад 18 000 га, відновлено природний випас тварин, а колишні сільськогосподарські землі повернуто до стану Понто-Каспійського степу. Спільно з місцевими громадами проект сприяв прогресу у створенні Національного природного парку «Буджацькі степи», що забезпечить довгострокове відновлення Тарутинського степу. Чисельність ключових для степу видів птахів, як-от сова болотяна та трав'янка лучна, зросла. Крім того, проект продемонстрував, що природний екстенсивний випас тварин забезпечує накопичення найбільшої кількості вуглецю в ґрунті.

Повернення місцевих видів

Проект забезпечив повернення ключових аборигенних видів тварин, зокрема інженерів екосистем. До Тарутинського степу було переміщено 100 особин хом'яка звичайного (*Cricetus cricetus*; вид на межі зникнення) та 30 куланів (*Equus hemionus kulan*; підвид дикого віслиюка, що перебуває під загрозою зникнення). У співпраці з Вилківською громадою (Україна) у зовнішній дельті було повернуто в природу пугача звичайного (*Bubo bubo*), оленя благородного (*Cervus elaphus*), лань європейську (*Dama dama*), водяного буйвола (*Bubalus bubalis*) та тарпановидного коня (*Equus ferus caballus*).

Залучення місцевих громад

Проект підтримав розвиток економічної діяльності місцевих громад, зокрема створення нової туристичної інфраструктури для спостереження за дикою природою, розвиток природного випасу тварин та створення нових робочих місць. Освітні програми, такі як табір «Юні ревайлдери», дали змогу сотням місцевих дітей зануритися у процес відновлення ландшафтів Дельти. Крім того, 64 ветерани війни отримали можливість долучитися до заходів із відновлення природи в межах проектної ініціативи «Природа для ветеранів».

Широке інформування

Проект суттєво підвищив рівень обізнаності про роботу з відновлення природи, охопивши мільйони людей на місцевому та глобальному рівнях. Присутність у цифровому просторі продовжує зростати: 13 000 підписників у соціальних мережах, понад 650 000 показів контенту на рік, більш ніж 32 000 відвідувачів вебсайту та YouTube-канал із понад 100 відео. Співпраця з регіональними та національними медіа забезпечує понад 300 згадок щороку, поряд із висвітленням у провідних міжнародних виданнях, як-от BBC та National Geographic.

Ключові цифри

6 ключових видів (зокрема видів-інженерів екосистем) реінтродуковано або їхні популяції поповнено

540 га сільськогоспугідь відновлено до стану степових оселищ

700 дітей взяли участь в освітніх програмах та заходах

3,000 відвідувачів територій ревайлдингу

17,000 га заплав та степів, де було відновлено природний випас тварин

Бачення

Головне бачення ініціативи полягає в тому, щоб дельта Дунаю та прилеглі степи стали одним із найпрекрасніших, найдикіших, найкраще захищених і найбагатших на дику природу ландшафтів Європи. У такому майбутньому громади Румунії, України та Молдови пишаються своєю природною спадщиною та мають нові джерела доходу завдяки відновленим екосистемам. Проєкт також прагне, щоб дельта Дунаю надихала людей в інших природних регіонах долати соціально-економічні та екологічні виклики за допомогою ревайлдингу.

Фото © зверху вниз Андрій Некрасов / Rewilding Europe, Staffan Widstrand, David Thomas, Андрій Некрасов / Rewilding Europe, Rewilding Ukraine, Staffan Widstrand.



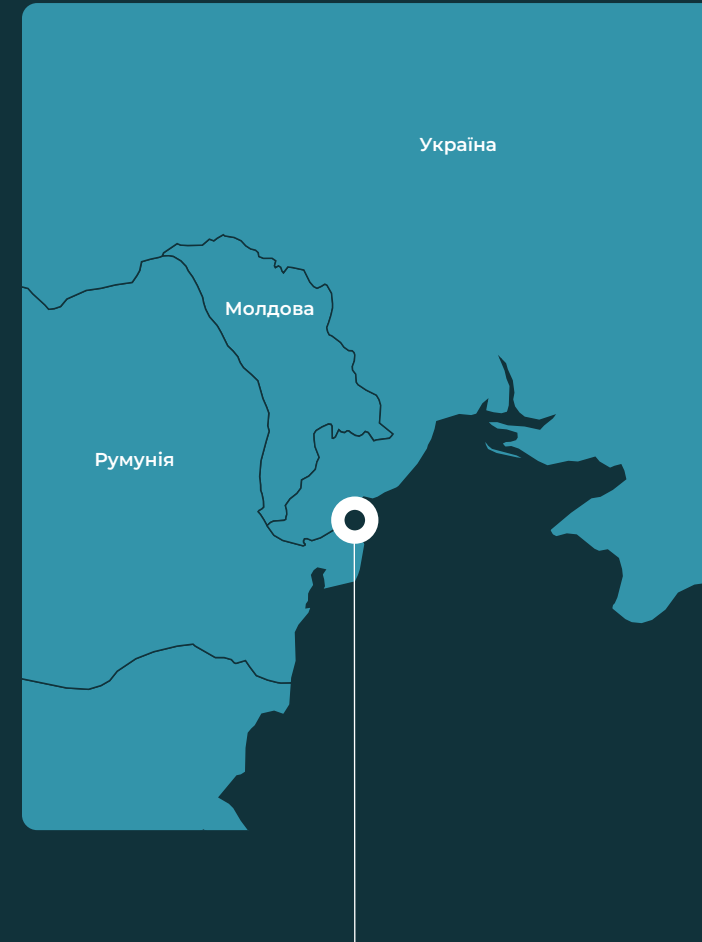
Бачення ландшафту дельти Дунаю до 2050 року в межах проекту передбачає наступні зміни:

- екосистеми регіону на території України, Румунії та Молдови зазнають масштабного відновлення, головним чином завдяки відновленню зв'язку великих польдерів та озерних систем із природною динамікою Дунаю;
- шість великих транскордонних ключових зон регіону будуть надійно захищені, з'єднані між собою міграційними коридорами та оточені зонами з різними типами й рівнями сталого природокористування;
- водно-болотні угіддя, малі річки та ліси будуть з'єднані через відновлені оселища та міграційні коридори;
- в регіоні будуть збережені одні з найбільших у Європі степових оселищ, що стануть менш фрагментованими, ніж зараз. Ключові ділянки Тарутинського степу та прилеглих територій будуть відновлені й отримають кращий захист завдяки створенню Національного природного парку «Буджацькі степи». Міграційні коридори в долинах з'єднають степи на півночі з луками та лісовими масивами дельти, що дозволить оленям, куланам і вовкам сірим (*Canis lupus*) вільно пересуватися між ними;
- стан природи значною мірою визначатиметься природними екологічними процесами: популяції диких наземних тварин і риб матимуть природну щільність, буде відновлено характерний для регіону видовий склад, а ключові види, зокрема екосистемні інженери, повернуться в регіон;
- місцеві жителі дотримуватимуться практик сталого розвитку та сталого управління ландшафтами, що дозволить підприємцям розвивати економіку, засновану на раціональному використанні природи. Вона охоплюватиме національний та міжнародний туризм, пов'язаний зі спостереженням за дикою природою, а також ринки збуту риби та м'яса диких тварин, добутих у буферних зонах із дотриманням принципів сталого використання природних ресурсів. У сукупності це допоможе вирішити проблеми, пов'язані з нинішнім відтоком сільського населення та згасанням традиційної культури.

Повернуті в дикую природу коні, що вільно крокують дельтою, сприяють урізноманітненню оселищ, перетворюючи їх на б'льш мозаїчні ландшафти.
Фото © David Thomas



Ландшафт



Там, де могутня річка Дунай впадає в Чорне море, вона утворила величезну дельту — найбільше водно-болотне угіддя Європи. Ця унікальна екосистема досі залишається напрочуд дикою та відносно незайманою (хоча на сторінці 16 наведено оцінку викликів, з якими вона стикається). Дельта Дунаю охоплює розлогі, слабозмінені людиною ландшафти: річки, озера, очеретяні плавні, заплавні болота, степи й дюни, а також піщані коси, морські узбережжя, лагуни, солончаки та старовікові ліси.

Цей регіон є домівкою для багатьох десятків тисяч пар гніздових водоплавних птахів, зокрема тут мешкає значна частина світової популяції баклана малого (*Microcarbo rugosus*), а також понад половина європейської популяції пелікана рожевого (*Pelecanus onocrotalus*) та пелікана кучерявого (*P. crispus*; вид, близький до загрозливого стану). Розташована уздовж західного узбережжя Чорного моря, дельта є надзвичайно важливим місцем зупинки для мігруючих водоплавних птахів, зокрема казарки червоноголової та гуски білолової. Тут також збереглися важливі популяції видри річкової (*Lutra lutra*; вид, близький до загрозливого стану) та норки європейської (*Mustela lutreola*; вид на межі зникнення). Завдяки широкому спектру водних оселищ дельта має найрізноманітнішу фауну риб у Європі, зокрема чотири види осетрових, серед яких і білуга (*Huso huso*; вид на межі зникнення).

Заходи з ревайлдингу прискорять відновлення природних ландшафтів, притаманних їм екологічних процесів, а також відповідної флори та фауни на території площі щонайменше 40 000 гектарів у дельті Дунаю в Румунії, Молдові та Україні. Фото © Staffan Widstrand / Rewilding Europe

Територія проекту виходить за межі власне дельти Дунаю й охоплює ще два екологічно важливі регіони на відстані 50 км від неї.

- Заплава Нижнього Пруту (Румунія/ Молдова) вирізняється великою кількістю річок, природних озер та каналів. У Молдові, 191 500 гектарів її водно-болотних угідь та очеретяних плавнів, мають статус Рамсарського угіддя та Біосферного заповідника ЮНЕСКО.
- Тарутинський степ в Україні — одна з найбільших вцілілих степових ділянок Європи. Попри фрагментованість, він входить до Смарагдової мережі як «Об'єкт особливого природоохоронного значення» (присвоєно Радою Європи / Бернською конвенцією) та є домівкою для 20 видів рослин і тварин під загрозою зникнення. Річкові коридори з'єднують степи з дельтою та забезпечують міграцію ссавців, зокрема оленів, вовка сірого, kota лісового (*Felis silvestris*) та ховраха європейського (*Spermophilus citellus*; вид під загрозою зникнення).

Види під глобальною загрозою

Наведені нижче 15 таксонів, що перебувають під загрозою глобального зникнення, вже отримали користь від заходів проекту:

Норка європейська (*Mustela lutreola*) ^{CR}

Хом'як звичайний (*Cricetus cricetus*) ^{CR}

Кулан (*Equus hemionus kulan*) ^{EN}

Ховрах європейський (*Spermophilus citellus*) ^{EN}

Мишівка Нордмана (*Sicista loriger*) ^{VU}

Балабан (*Falco cherrug*) ^{EN}

Гуска мала (*Anser erythropus*) ^{VU}

Казарка червоноголової (*Branta ruficollis*) ^{VU}

Чернь червоноголової (*Aythya ferina*) ^{VU}

Підорлик великий (*Clanga clanga*) ^{VU}

Пірникоза червоноголової (*Podiceps auritus*) ^{VU}

Горлиця звичайна (*Streptopelia turtur*) ^{VU}

Дибка виду *Saga gracilis* ^{VU}

Короп звичайний (*Cyprinus carpio*) ^{VU}

Умбра європейська (*Umbra krameri*) ^{VU}

Довідка щодо статусів МСОП (IUCN):

CR (Critically Endangered) — на межі зникнення (критична загроза).

EN (Endangered) — під загрозою зникнення.

VU (Vulnerable) — вразливий вид

Проблема

З часів Другої світової війни масштабне освоєння земель та розвиток інфраструктури суттєво змінили дельту Дунаю та навколишні степи. Знищення або деградація ключових оселищ призвели до локального зникнення кулана, сайгака (*Saiga tatarica*; вид, близький до загрозливого стану), бабака степового, оленя благородного та козулі європейської (*Capreolus capreolus*). Водночас спостерігається помітне скорочення популяцій таких рідкісних видів, як норка європейська, хом'як звичайний, кіт лісовий, ховрах європейський, та кількох видів осетрових. Крім того, тур (*Bos primigenius*) і тарпан (*Equus ferus ferus*) уже давно вимерли у світовому масштабі.



Демонтаж дамб або частин гребель, а також відкриття чи розширення каналів допомагають активізувати екологічні процеси, як-от природний водотік, паводки та очищення води. Фото © Олег Дьяков

Ключові екосистеми зазнали й досі зазнають численних загроз. Гідротехнічне будівництво та інтенсивне землекористування порушили природний водотік, фрагментували оселища, і погіршили якість води на території площею 100 000 га. Ці зміни перешкоджають міграційним циклам риб, скорочують популяції та знищують нерестища. Надмірний вилов прискорив скорочення рибних запасів. Незаконне полювання загрожує таким видам птахів, як чернь білоока (*Aythya nyroca*; вид, близький до загрозливого) та казарка червоноголова (вразливий вид).

Ліси та прибережні луки дельти також зазнали змін і фрагментації. Степи з їхніми родючими чорноземами, що сформувалися внаслідок тисячоліть випасання місцевих трав'янистих тварин (більшість із яких нині зникли), були здебільшого перетворені на масштабні сільськогосподарські угіддя. Лише 3% степів Європи залишаються незайманими. Поряд із посиленням деградації природних ресурсів, розпад

комуністичних систем у минулому столітті призвів до соціально-економічних проблем, зокрема масового скорочення населення, еміграції та занепаду громад. Зміна клімату створює додаткові ризики: підвищення температури та дедалі частіші екстремальні погодні явища мають далекосяжні наслідки для людей і дикої природи.

Стало очевидно, що без термінових та ефективних природоохоронних заходів подальша деградація дельти Дунаю та прилеглих степів завдасть природі незворотної шкоди. На щастя, це усвідомлення збіглося з готовністю органів влади виправити шкоду, завдану несталим розвитком, а також із розумінням того, що багато місцевих жителів підтримають новий підхід до розвитку на основі природи. Це створило унікальну історичну можливість розпочати масштабне відновлення.

Щоб підвищити стійкість екосистем та підтримати сталі джерела засобів до існування, у межах проєкту було

визначено заходи, засновані на відновленні водно-болотних угідь та ревайлдингу, які мають впроваджуватися у стратегічному партнерстві з органами влади та місцевими громадами:

- повторно обводнити колишні польдери та відновити зв'язок водойм із природною динамікою Дунаю, відновлюючи таким чином природні процеси;
- покращити якість води на благо людей і дикої природи;
- відновити степи та повернути ключових трав'янистих тварин, щоб стримати розростання чагарників і таким чином знизити ризик пожеж;
- створити нові можливості для сталого розвитку, особливо через природний туризм та екстенсивне фермерство;
- надихнути громади пишатися своєю природною та культурною спадщиною;
- спільно розробити довгостроковий стратегічний план відновлення та відродження ландшафту.

Наслідки війни в Україні

Коли у 2018 році партнери почали розробляти цей проєкт, вони й уявити не могли виклики, з якими їм доведеться зіткнутися, особливо в Україні. Пандемія COVID-19 і повномасштабна війна повністю змінили контекст, пріоритети та підходи до реалізації проєкту.

Дельта Дунаю, хоча й розташована далеко від лінії фронту, поступово відчувала на собі вплив війни. Основними загрозами стали мінна небезпека, масштабні обмеження доступу для цивільного населення, обстріли та бомбардування дельти й об'єктів критичної інфраструктури, а також вимушене переселення людей. Команда Rewilding Ukraine та її партнери досі живуть в умовах періодичних обстрілів, перебоїв з електропостачанням та обмежень у пересуванні; багато родин були розлучені, стали внутрішньо переміщеними особами або змушені жити за кордоном.

Окупація територій на сході та півдні України, зокрема біосферного заповідника «Асканія-Нова» та інших природоохоронних територій, позбавила програми реінтродукції у Тарутинському степу джерел тварин, насамперед куланів. Війна також завадила повною мірою реалізувати соціально-економічні цілі проєкту: зупинка туризму, обмеження на подорожі та невизначеність щодо майбутнього загальмували зусилля з підтримки сталого розвитку.

Попри всі жахи та суворі обмеження, проєкт продовжує отримувати підтримку та щирі вдячність місцевих жителів, громад і партнерів за зусилля з відновлення природи. У ці темні часи діяльність із ревайлдингу сприймається як позитивна інвестиція в майбутнє та повоєнне відновлення України. Суспільство з ентузіазмом відгукнулося на просвітницькі ініціативи, а

відновлення водно-болотних угідь і степів разом із переселенням тварин привернуло значну увагу українських та міжнародних медіа. Проєкт також залучав молодь до відновлення природи та підтримував місцеві культурні заходи. Така позитивна реакція дала змогу Rewilding Ukraine та партнерам продовжувати роботу й розробляти ще амбітніші плани.

У межах проєкту було здійснено масштабне відновлення водно-болотних угідь і степів, забезпечено повернення дикої природи та підтримано місцеві громади завдяки рішенням на основі природі. Культурне, екологічне та соціально-економічне відродження ландшафту є невіддільною складовою масштабного відновлення і залишатиметься одним із ключових напрямів спільної роботи проєкту після завершення війни.

Відновлення та ветерани війни

Спільно з місцевими реабілітаційними організаціями команда Rewilding Ukraine використала естетичну та емоційну силу природи для підтримки ветеранів війни, організувавши для колишніх військових та їх родин екскурсії територіями ревайлдингу. Завдяки позитивним відгукам учасників цю ініціативу планують розширювати.



Перша група ветеранів насолоджується прогулянкою на човні під час знайомства з дельтою Дунаю. Фото © Emmanuel Rondeau

“Після всього, що ми пережили на війні, такі місця — це набагато більше, ніж просто можливість відпочити. Тут ми змогли зупинитися, вдихнути на повні груди і просто побути разом у тиші та спокої. Це був шанс відпустити бодай частину тієї напруги, яка не полишає мене з часів бойових дій. А для нас як для пари — це нагода знову знайти шлях один до одного серед природи, де нікуди не треба поспішати.”

ОЛЕКСАНДР (ВЕТЕРАН ВІЙНИ В УКРАЇНІ)

Разом сильніші



Команда Rewilding Ukraine та Дунайського біосферного заповідника (ДБЗ) під час випуску ланей у зовнішню дельту в Україні. Фото © Максим Яковлев / Rewilding Europe

Партнери проекту

Проект був розроблений у партнерстві **Rewilding Europe, Rewilding Ukraine та Rewilding Romania** (колишня Rewilding Danube Delta), за участі стратегічних партнерів і зацікавлених сторін та у співпраці з ключовими державними органами й профільними адміністраціями. Це партнерство залишається міцним і сьогодні.

Україна

Основна діяльність проекту відбувалася в українській частині дельти Дунаю, де засновники Rewilding Ukraine беруть участь у численних ініціативах із відновлення природи ще з 1990-х років. Ключові партнери тут:

- **Дунайський біосферний заповідник (ДБЗ)** — головна природоохоронна установа в українській частині дельти. ДБЗ очолює ініціативи з реінтродукції видів тварин та низку заходів із відновлення водно-болотних угідь. Заповідник бере активну участь у моніторингу, наукових дослідженнях, освітніх і навчальних заходах, а також у розробці стратегічного плану подальшого відновлення регіону.
- **Басейнове управління водних ресурсів річок Причорномор'я та нижнього Дунаю**, разом із Басейновою радою Нижнього Дунаю, — ключовий партнер у відновленні водно-болотних угідь, реформуванні водної політики та розробці стратегічного плану.
- **Одеське обласне управління лісового та мисливського господарства** (на його базі створено Південний лісовий офіс) — очолює впровадження природного випасу на Ізмаїльських островах та заходів із забезпечення співіснування людей і дикої природи.
- **Біосферний заповідник «Асканія-Нова» імені Ф. Е. Фальц-Фейна** охороняє один із найбільших степових масивів Європи та є головним технічним і науковим партнером у відновленні степів і реінтродукції трав'янистих тварин у Тарутинський степ.
- **Київський зоологічний парк загальнодержавного значення** — головний партнер у програмах реінтродукції та моніторингу дрібних ссавців (зокрема бабака, хом'яка звичайного та ховраха європейського) у Тарутинському степу.
- **Одеський зоологічний парк** — головний партнер у програмі реінтродукції пугача звичайного.
- **Центр регіональних досліджень** — підтримує відновлення оз. Картал й роботу з місцевими громадами.

Румунія

У румунській частині дельти Rewilding Romania співпрацює з такими основними партнерами у відновленні водно-болотних угідь та залученні громад:

- **Адміністрація біосферного заповідника «Дельта Дунаю»** — головний природоохоронний та управлінський орган у цій частині дельти, а також ключовий партнер у відновленні острова Черновка.
- **Національний науково-дослідний інститут «Дельта Дунаю»** — головна технічна установа з проектування та розробки заходів із відновлення водно-болотних угідь.

Молдова

Verde e Moldova є головним координаційним партнером у Молдові та очолює відновлення заплавних лісів у Нижньому Пруті.



Роботи з оцінки запасів вуглецю в Тарутинському степу. Фото © Тарас Казанцев

Представники місцевої громади насолоджуються виступами творчих колективів на фестивалі «Тарутинський степ», організованому Rewilding Ukraine та присвяченому природі, культурі й місцевим продуктам дельти Дунаю. Фото © Андрій Некрасов / Rewilding Europe



Залучення місцевих громад

Місцеві громади є основою діяльності проекту, оскільки володіють більшістю земель із потенціалом для відновлення в заплавах і степах. Значна частина цих земель зазнала деградації через застарілі, негнучкі підходи до управління, що нав'язувалися згори. Проект співпрацює з громадами, серед яких Вилкове, Буджак, Саф'яни, Рені та Кілія в Україні; Кілія-Веке, К. А. Росетті, Суліна та Журіловка в Румунії; Слобозія-Маре в Молдові. Мета співпраці — сприяти змінам у землекористуванні через екологічне відновлення та розвиток нових економічних можливостей на основі природи. Побудова відносин із громадами потребує розуміння їхніх поглядів і формування спільного плану дій. Від самого початку розробка та планування проекту ELSP були спільною справою.

Поряд із роботою з лідерами громад, масштаб і характер проекту потребують активного залучення місцевих жителів. Для цього використовуються різноманітні, часто інноваційні просвітницькі підходи: зустрічі з громадами, професійні опитування громадської думки, шкільні освітні програми, підтримка візит-центрів, практичні рішення для співіснування людей і дикої природи, підтримка природоорієнтованого підприємництва, зміцнення прав на землю та охорона територій, що мають природоохоронну цінність. Особливо успішним способом заручитися підтримкою стало проведення місцевих фестивалів, присвячених природі, культурі та місцевому бізнесу: фестиваль «Тарутинський степ» в Україні зібрав понад 1000 учасників.



Співпраця з громадами в Україні

У співпраці з **Буджацькою** громадою в межах проекту було відновлено сотні гектарів розораного степу та повернуто ключові види ссавців — екосистемних інженерів, зокрема кулана, лань, степового бабака, хом'яка звичайного та ховраха європейського. Спільно ми працюємо над створенням Національного природного парку «Буджацькі степи», закладаючи основу для ширшого відновлення, збереження природи, екотуризму та сталого землекористування. Державно-приватне партнерство допомагає розвивати туристичну інфраструктуру, спостереження за дикою природою, створювати місцеві робочі місця, розвивати природний випас і стале використання пасовищ, а також можливості фінансування, пов'язані з вуглецем.

Спільно з **Вилківською** та **Буджацькою** громадами проект розвиває партнерство з природоорієнтованими підприємствами, щоб продемонструвати економічну цінність відновлення природи та посилити інтерес до ревайлдингу. Хоча війна зупинила більшу частину туристичної діяльності, проект очікує на її відновлення після завершення війни, коли туризм знову зможе робити вагомий внесок у місцеву економіку.

Відновлена природа

Для початку довгострокового відновлення ландшафтів дельти Дунаю партнери проєкту здійснили три масштабні стратегічні заходи: відновлення водно-болотних угідь; відновлення наземних оселищ та та екологічних зв'язків між ними; а також відновлення харчових ланцюгів у поєднанні з поверненням природного випасу.

Відновлення заплав

Завдяки демонтажу гребель і дамб, відновленню сполучних каналів та природного водотоку у межах проєкту було відновлено сім водно-болотних угідь загальною площею 18 000 га та 20 км річкової мережі. Ця робота принесла кілька визначних результатів.

У 2021–2022 роках посухи відрізали українську систему водно-болотних угідь «Катлабух-Лунг-Саф'яни» площею 8 000 га від Дунаю та щорічних паводків, які забезпечують водообмін, підтримують якість води та уможливають міграцію риби. Через неефективну та застарілу інфраструктуру 28 000 жителів п'яти сіл втратили доступ до води. У співпраці з Басейновим управлінням водних ресурсів річок Причорномор'я та нижнього Дунаю та Саф'янівською громадою природоорієнтовані рішення проєкту суттєво покращили гідрологічний режим, якість води та доступ жителів до води.

Десятиліттями обмежена динаміка води в українському озері Картал призводила до накопичення наносів, завдавала шкоди придонним угрупованням водоростей, молюсків і риби та перешкоджала міграції риби між озером і Дунаєм. Проєкт відновив природний водотік через бічні рукави та заплавні луки, повернувши здорові гідрологічні процеси: посухи стали поодинокими, заплави знову почали затримувати наноси до їх потрапляння в озеро, а міграція риби відновилася.



Прочистка каналів між Дунаєм та озером Катлабух.
Фото © Андрій Некрасов / Rewilding Europe

Моніторинг підтвердив поступове повернення місцевих видів риби — особливо хижих — завдяки покращенню зв'язку між озером і річкою, а також скорочення чисельності або зникнення чужорідних видів.

На островах Єрмаків (Україна) та Черновка (Румунія) дамби й дренажні канали, побудовані в 1970-х роках, призвели до осушення території для тваринництва або заготівлі очерету. Навіть після припинення цієї діяльності два десятиліття потому дамби продовжували порушувати природні паводки, седиментацію та міграцію тварин. На о. Єрмаків у межах проєкту було демонтовано частину дамб, що покращило гідрологічні умови, відновило накопичення наносів та прискорило природний розвиток рослинності. Останнє — важливий компонент відновлення водно-болотних угідь, який часто недооцінюють. Для цього були повернуті великі трав'яні тварини — водяні буйволи, коні породи коник, лані та благородні олені, які виконують роль екосистемних інженерів. Випас і поїдання пагонів стримують заростання боліт очеретом, створюють або підтримують мозаїчність рослинності та контролюють поширення інвазивних чагарників. У результаті формується мозаїка відкритої води, лук, очерету, чагарників і лісу, що створює сприятливі умови для риби, земноводних, водоплавних птахів і дрібних ссавців. Водночас для належного відновлення водотоку і седиментації та управління впливом на рослинність часто потрібні додаткові інвестиції.

“Коли річку відрізали, природні паводки припинилися. Водно-болотні угіддя та луки деградували. Запаси риби скоротилися. Чисельність тварин зменшилася. Без природного випасу все заросло інвазивними чагарниками, що сприяло частішим та інтенсивнішим пожежам. Проте ревайлдинг може допомогти відновити здорову, процвітаючу дельту Дунаю.”

О. ВОЛОШКЕВИЧ, ДИРЕКТОР ДУНАЙСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА, УКРАЇНА



У дельті мешкає понад половина європейських популяцій рожевого та кучерявого пеліканів. Фото © Staffan Widstrand

Великі травоядні тварини, як-от коні породи коник, були повернуті в ландшафт, щоб виконувати екологічну роль вимерлого тарпана. Фото © Андрій Некрасов / Rewilding Europe



Відновлення наземних оселищ та екологічних зв'язків між ними

У межах проєкту було визначено потенційні екологічні коридори, які можна відновити, щоб знову з'єднати деякі з найбільших уцілілих степових ділянок у регіоні дельти Дунаю. В Україні було відновлено 600 га орних земель у Тарутинському степу шляхом збору насіння дикорослих рослин і повторного засівання раніше розораних ділянок, а також запроваджено природний випас на 6 000 га степу. Разом ці заходи підвищують різноманіття рослин, сприяють накопиченню вуглецю та ширшому відновленню екосистеми. Спільно з місцевою громадою проєкт також ініціював процес створення Національного природного парку «Буджацькі степи», який у разі затвердження стане основою для довгострокового відновлення Тарутинського степу та розширення масштабів відновлення степів у регіоні.



24 пугачі було випущено в дику природу в українській частині дельти в межах програми повернення виду до регіону. Фото © Staffan Widstrand

Поряд з оленями та кониками, у межах проєкту також було заселено водяних буйволів, які допомагають стримувати заростання водно-болотних угідь. Фото © Андрій Некрасов / Rewilding Europe

Трофічне відновлення та природний випас

Відновлення трофічних зв'язків передбачає повернення балансу природної харчової мережі екосистеми шляхом повернення всього спектра видів – від рослин до хижаків вищої ланки. У співпраці з Біосферним заповідником «Асканія-Нова» та Київським зоопарком у межах проєкту до Тарутинського степу було реінтродуковано чотири ключові види травоядних ссавців. Усі вони добре адаптувалися та успішно розмножуються. Зараз на цій території налічується 30 куланів, 40 степових бабаків, 17 ланей та 100 хом'яків звичайних.

Rewilding Ukraine, Київський зоопарк, Центр «Фрумушика-Нова» та Біосферний заповідник «Асканія-Нова» спільно створили Центр відновлення степових видів тварин для підтримки їх довгострокового відновлення. Центр продовжуватиме програми розведення та реінтродукції, доки популяції не стануть життєздатними. На жаль, доступ до українських популяцій куланів для подальшого переміщення було втрачено, тому наразі ведеться пошук альтернативних джерел у Європі.

У зовнішній частині дельти Дунаю в Україні локальне зникнення благородного оленя та лані, посилене занепадом тваринництва, залишило ландшафт без травоядних тварин. За їхньої відсутності луки, пасовища та ліси поступово перетворилися на суцільні очеретяні зарості та густі чагарники з високою часткою інвазивних видів. Щоб змінити цю ситуацію, проєкт зосередився на відновленні природного випасу в заплавах. У партнерстві з Дунайським біосферним заповідником та місцевими землевласниками було повернуто благородних оленів і ланей, а також водяних буйволів і коней породи коник як екологічну заміну вимерлим турам і тарпанам. Супутникові знімки острова Єрмаків показують, що стада буйволів і коней поступово зменшують біомасу рослинності та відкривають зарослі ділянки водно-болотних угідь, створюючи різноманітнішу мозаїку оселищ.

У партнерстві з Одеським зоопарком та зоопарком «Лімпопо» в межах проєкту також було випущено 24 пугачі, які локально зникли в дельті через полювання у XX столітті. Як хижак вищої ланки, цей вид відіграє важливу роль, особливо в регулюванні зростаючих популяцій гризунів. Дані спостережень та супутникового відстеження показують, що птахи адаптувалися до життя в дикій природі, хоча їхнє розмноження поки що не підтверджено.



Висновок моніторингу: природний випас та косіння допомагають відновити степи

Ініціатива проєкту з відновлення степів показує, що природний випас і косіння приносять найбільшу користь для біорізноманіття. Результати моніторингу підтвердили, що природний випас є фундаментальним природним процесом, який сприяє більшому різноманіттю флори та збільшенню чисельності степових птахів. Моніторинг також показує, що трав'янисті угіддя, відновлені завдяки природному випасу, накопичують більше вуглецю (до 152 т/га), ніж землі без випасу, розорані чи випалені ділянки, сіножаті (50–70 т/га). Найменше вуглецю накопичують землі, що зазнають пожеж або інтенсивного косіння.



ВПЛИВ НА ПОЛІТИКУ



Орлан-білохвіст. Фото © Rewilding Ukraine

Внесок у досягнення глобальних цілей

Врахування потреб як людей, так і природи є невід'ємною частиною підходу проекту до відновлення ландшафту дельти Дунаю. Проєкт узгоджується з цільовими завданнями Кун'їн-Монреальської глобальної рамкової програми в галузі біорізноманіття ООН та сприяє їх досягненню, зокрема: завданню 2 (відновлення 30% усіх деградованих екосистем), завданню 3 (збереження 30% суходолу, внутрішніх водойм і морів), завданню 4 (зупинення вимирання видів) та завданню 11 (відновлення, підтримання та посилення внеску природи в добробут людей). Проєкт також сприяє досягненню кількох Цілей сталого розвитку ООН, серед яких Ціль 6 (Чиста вода та належні санітарні умови), Ціль 13 (Боротьба зі зміною клімату) та Ціль 15 (Збереження екосистем суші).

Відповідність політиці Європейського Союзу

Румунія є державою-членом Європейського Союзу (ЄС), тому на неї поширюється дія Стратегії ЄС з біорізноманіття до 2030 року (ключового компонента Європейського зеленого курсу) та Регламенту ЄС про відновлення природи. Проєкт робить вагомий внесок у реалізацію як Стратегії, так і Регламенту, насамперед завдяки відновленню деградованих екосистем (Регламент зобов'язує держави-члени впроваджувати заходи з відновлення щонайменше на 20% суходолу) та ефективному управлінню природоохоронними територіями, зокрема Біосферним заповідником «Дельта Дунаю».

У 2024 році офіційно розпочалися переговори про вступ Молдови та України до ЄС. Вступ вимагатиме впровадження законодавства ЄС, зокрема згаданих вище Стратегії та Регламенту. Заходи проєкту узгоджуються з цими рамковими документами подібно до того, як їх уже впроваджує Румунія, а також сприяють розширенню мережі природоохоронних територій ЄС — наприклад, завдяки запропонованому створенню в Україні Національного природного парку «Буджацькі степи».

Кучерявий пелікан. Фото © Максим Яковлев / Rewilding Europe



Вплив на національну політику

Проєкт зробив вагомий внесок у реалізацію національного плану дій України щодо Рамсарської конвенції, зокрема у створення нових природоохоронних територій на озерах Картал і Кагул, відновлення природних ділянок, вуглецевих циклів та харчових ланцюгів. Заходи з відновлення водно-болотних угідь, детально описані у стратегічному плані Rewilding Ukraine, наразі інтегруються до плану управління річковим басейном дельти.

Ключові висновки

Працюючи у трьох країнах, проєкт дійшов двох особливо важливих висновків для органів управління та фахівців із відновлення ландшафтів.

Розподіл ролей у проєктах із відновлення

Відновлення ландшафтів — це місія багатьох. Цей довгостроковий процес потребує внеску, спільного бачення та широкої коаліції зацікавлених сторін: від місцевих громад до концесіонерів, від регіональних органів влади до приватних землевласників. Оскільки більшість зацікавлених сторін мають власні пріоритети та/або конкретний мандат, громадські організації мають найкращі можливості сприяти співпраці задля відновлення ландшафтів. Для партнерів важливо, щоб відновлення приносило користь відповідно до їхньої місії.

Демонстрація переваг відновлення природи

Головний урок для сектору управління водними ресурсами та природоохоронних органів полягає в тому, що відновлення ландшафтів забезпечує довготривалі, сталі, економічно вигідні та природоорієнтовані рішення для подолання викликів, пов'язаних із водною безпекою, деградацією водних ресурсів та наслідками зміни клімату. Робота на водно-болотних угіддях Катлабух-Лунг-Саф'яни показала, що відновлення природного водообміну між річкою та озерами вирішило проблеми з кількістю та якістю води для навколишніх сіл. Через посухи, посилені зміною клімату, стара інфраструктура (шлюзи та канали) вже не могла підтримувати належну якість і постачання води, що призвело до накопичення солей. Відновлення озера Картал показало команді проєкту, що повернення природного зв'язку заплавних озер із річкою є природоорієнтованим рішенням, яке сприяє відновленню місцевих видів риб.

“ Я сам місцевий житель, і останнім часом ми бачимо, як сильно змінюються кліматичні умови, водні системи та водно-болотні угіддя. Застарілі методи регулювання води в поєднанні зі зміною клімату призводять до деградації природи, через що озера й канали міліють. Разом із Rewilding Ukraine ми працювали над відновленням природних зв'язків і водообміну в озерах. І вже бачимо чудові результати, зокрема на озері Катлабух. У такий важкий і сповнений викликів для нашої країни час було складно навіть повірити, що ми здатні робити такі речі.”

О. ЖЕЧКОВ, НАЧАЛЬНИК ІЗМАЇЛЬСЬКОГО УПРАВЛІННЯ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА, УКРАЇНА

Майбутнє

Хоча шести років проекту, що фінансувався ELSP, виявилось замало для повного відновлення дельти Дунаю, вони заклали міцний фундамент, допомогли вибудувати партнерські відносини та надали переконливі аргументи на користь відновлення природи та ревайлдингу. Подальше відновлення дельти Дунаю та прилеглих ландшафтів залежатиме від спільних зусиль із партнерами, зосереджених на кількох ключових пріоритетах.

Реалізація стратегічного плану з відновлення дельти Дунаю

За фінансової підтримки ELSP партнери проекту розробили стратегічний план для української частини проєктної території. План містить спільний аналіз потреб і можливостей для відновлення ландшафтів дельти Дунаю та вперше пропонує цілісний погляд на заходи, необхідні для відновлення цілісності ландшафту. Він охоплює водні, лісові та трав'яні оселища, відновлення харчових ланцюгів та екологічних зв'язків. План також аналізує економічні механізми, що підтримують відновлення ландшафтів, та роль місцевих громад і органів управління. Цей стратегічний план стане основою для подальших зусиль з впливу на регіональну політику та та підтримки місцевих громад, бізнесу й політиків у прийнятті рішень.

Подальший вплив на регіональну політику

Ще до початку проєкту в українській частині дельти Дунаю та меншою мірою – в румунській існували міцні зв'язки з ключовими сторонами. За шість років відновлення ландшафтів стало частиною регіональної політики, а принципи стратегічного плану інтегруються в плани управління річковими басейнами України. Rewilding Ukraine є ключовим учасником рішень щодо управління та розвитку Дельти й надалі активно працюватиме. Відновлення решти великих водно-болотних угідь і складні інфраструктурні завдання, як-от будівництво мостів та модернізація систем водозабору, вимагатимуть тривалих зусиль багатьох партнерів.

В Україні війна ускладнює відновлення ландшафтів. Робота проєкту в дельті Дунаю визнана одним із найкращих у країні прикладів природоорієнтованих рішень та основою майбутньої політики відновлення за принципом «відбудувати краще, ніж було». У Румунії Регламент ЄС про відновлення природи є основою відновлення дельти, а проєкт має показати, що ревайлдинг – найбільш економічно та екологічно ефективний підхід. Робота фокусуватиметься на ревайлдингу приватних концесій, де зосереджена більшість пріоритетних оселищ, і формуванні національних планів відновлення природи.

Подальше відновлення природи та повернення диких тварин у водно-болотні угіддя та степи

Rewilding Ukraine та Rewilding Romania продовжать реалізовувати амбітну програму відновлення водно-болотних угідь. Спільно з ключовими партнерами команди розробляють нові плани для покращення зв'язків між водоймами, відновлення природної динаміки води та реформування управління водно-болотними угіддями. Серед пріоритетних об'єктів – озеро Кугурлуй в Україні та система Сомова в Румунії. У Румунії проєкт завершить відновлення острова Черновка та сприятиме відновленню острова Бабіна, створюючи унікальний транскордонний острівний коридор. Зусилля будуть зосереджені на ревайлдингу приватних концесій та поєднанні відновлення з місцевою економічною діяльністю. Природний випас розширюватиметься як інструмент відновлення боліт і наземних оселищ. Також планується подальше повернення водяних буйволів на нові ділянки дельти як в Україні, так і в Румунії.

Проєкт також розширює роботу з відновлення степових оселищ, зокрема шляхом створення коридорів для покращення зв'язків між степами та дельтою Дунаю. Розробляються транскордонні заходи між Україною та Молдовою для розширення степових територій, відновлення зв'язків між об'єктами Смарагдової мережі по обидва боки кордону та відновлення харчових ланцюгів. Важливу роль у цій роботі відіграватиме Центр відновлення степових видів тварин, підтримуючи реінтродукцію ключових степових видів.

Ініціативи з повернення диких тварин триватимуть, доки види не досягнуть сталого рівня чисельності популяцій. Серед них – лань, благородний олень, кулан, пугач, степовий бабак і хом'як звичайний. У Румунії проєкт вивчає можливість реінтродукції благородного оленя до Національного парку «Гори Мечин» та інших лісових територій.

Продовження моніторингу для оцінки ефективності впроваджених заходів

Проект продовжить моніторинг ширших і довгострокових наслідків заходів із відновлення, зокрема змін динаміки та якості води у відновлених водно-болотних угіддях, впливу трав'янистих тварин на рослинність і трофічні зв'язки, а також відновлення харчових ланцюгів на луках і в степах. Постійний збір даних є важливим, оскільки більшість заходів із відновлення потребують значного часу для досягнення тривалого екологічного ефекту. Подальший моніторинг дозволить ділитися отриманими знаннями з партнерами та іншими сторонами й використовувати їх для планування майбутнього відновлення ландшафтів.

Забезпечення фінансування для відновлення природи

Залучення фінансування залишається ключовим пріоритетом. Воно необхідне для масштабного відновлення дельти Дунаю, зокрема для зміни землекористування та перетворення деградованих орних земель на степи. Ця потреба стала ще гострішою на тлі пандемії COVID-19 та війни в Україні, які перешкодили планам із підтримки місцевої економіки, розвитку природоорієнтованих бізнесів та нових механізмів фінансування.

Спочатку зусилля із залучення фінансування будуть зосереджені в Румунії, де проект розвиває бізнес-партнерства, пов'язані з ревайлдингом на території «Ultima Frontiera». У 2025 році Rewilding Romania придбала цю рибогосподарську концесію площею 1000 га, щоб продемонструвати й обґрунтувати економічну доцільність ревайлдингу. Після завершення війни проект відновить свої економічні плани в Україні. Продemonструвавши, що відновлення трав'янистих угідь за допомогою природного випасу максимально збільшує накопичення вуглецю в ґрунті, проект співпрацюватиме з компанією «Wilderway», яка спеціалізується на інноваційному фінансуванні відновлення природи через вуглецеві та природні кредити, щоб дослідити нові фінансові механізми для майбутнього відновлення.

Зміцнення партнерства та залучення громад

За понад шість років цілеспрямованої комунікаційної роботи за підтримки ELSP Rewilding Ukraine заклала міцну основу для взаємодії з громадськістю та співпраці із зацікавленими сторонами. Досягнуті впізнаваність та довіра створюють підґрунтя тривалого комунікаційного успіху. Організація і надалі посилюватиме підтримку ревайлдингу серед громадськості та зацікавлених сторін у дельті Дунаю та степових ландшафтах. Комунікаційна діяльність продовжуватиметься й розширюватиметься завдяки різним джерелам фінансування, зокрема основному бюджету, програмам ЄС та іншим державним коштам. Подальша комунікаційна робота Rewilding Ukraine заохочуватиме місцеві громади позитивно сприймати повернення дикої природи, зміцнюватиме суспільну підтримку ревайлдингу та представлятиме його як природоорієнтоване рішення для повоєнного відновлення України. Особлива увага приділятиметься програмі реабілітації ветеранів війни на територіях ревайлдингу, а поширення історій і цільова просвітницька робота допомагатимуть підвищувати обізнаність і залучати підтримку.





rewilding-danube-delta.com/uk
info@rewilding-ukraine.com

Контактна особа: Валерія Немикіна
valeriia.nemykina@rewilding-ukraine.com



rewilding-danube-delta.com/ro
info@rewilding-romania.com

Контактна особа: Alexandru Ifrim
alex.ifrim@rewilding-romania.com



rewildingeurope.com
info@rewildingeurope.com

Контактна особа: Sophie Monsarrat
sophie.monsarrat@rewildingeurope.com

endangeredlandscapes.org

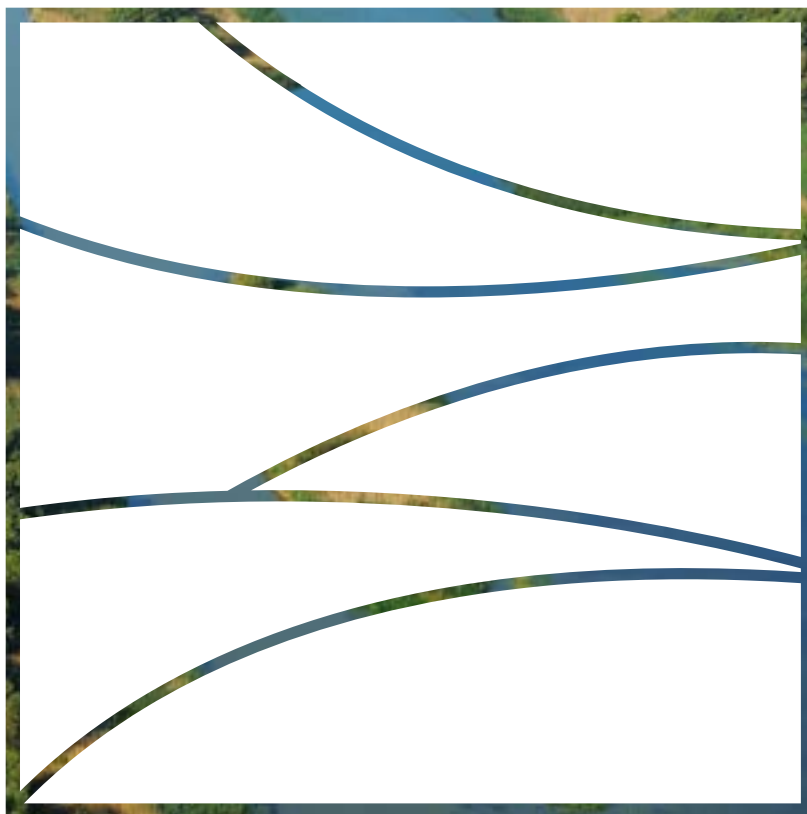


Фото на обкладинці © Staffan Widstrand

LinkedIn | Endangered Landscapes & Seascapes Programme
Facebook | @Endangered Landscapes & Seascapes Programme
Instagram | @endangered.landscapes

elsp@jbs.cam.ac.uk